

gelegenheid van zijn intree voorgehouden, hun zo geen 'baren gelde' dan toch pure kennis heeft opgeleverd.

A. H. Huussen jr.

E. H. Kossmann, *Familiearchief. Notities over voorouders, tijdgenoten en mijzelf* (Amsterdam: Bert Bakker, 1998, 214 blz., f29,90, ISBN 90 351 2083 3 (paperback)).

Het staat een gilde meesters te hebben. In Ernst Kossmann heeft het Nederlandse historische gilde van de voorbije dertig jaar zo'n meester gevonden. Geen autoritair vendelleider die oekazes uitspreekt of beslag legt op de instrumenten van de macht, geen baanbreker die door de loutere kracht van zijn vernieuwende inzichten een schare aanhangers achter zich krijgt — maar een wijs en in zijn ambacht beslagen historicus die met een wijde blik en een mild oordeel de werkzaamheden van zijn vakgenoten gadeslaat, en niet schroomt ze in aangenaam geschreven syntheses samen te brengen. De ultieme test — maar tegelijk ook het voorrecht — van dit soort meesterschap is het autobiografische schrijven, waarin de historicus zichzelf verheft tot subject én object van zijn eigen *métier*. Kossmann, die beweert te weinig beleefd te hebben om volwaardige memoires te schrijven (76), heeft zich op vraag van het *Historisch Nieuwsblad* aan deze test gewaagd. Hij is op de hem eigen, pretentieloze wijze met glans geslaagd.

De tweeëndertig 'Kleine geschiedenissen' die Kossmann over zichzelf vertelt — en waarvan slechts enkele voorheen in het *Historisch Nieuwsblad* waren opgenomen — worden in deze bundel voorafgegaan door het opstel 'Lotgevallen', dat eerder verscheen in de bundel *Politieke theorie en geschiedenis* (1987). Daarin vertelt de auteur het levensverhaal van zijn overgrootvader, die als Hey man Coschman werd geboren maar vanaf zijn vijftienvingste levensjaar als Heinrich Kossmann door het leven ging. Van een enigszins vrijblijvend genealogisch relaas evolueert dit stuk tot een rijk gedocumenteerde en breed gecontextualiseerde, maar rustig vertelde kroniek van een stuk joods-humanistische cultuur uit het negentiende-eeuwse Duitsland. Want het traject van de in 1836 tot het christendom bekeerde natuurkundige en leraar Heinrich Kossmann kruiste dat van toonaangevende intellectuelen (Moses Hess, Jakob en Berthold Auerbach) die elk op hun eigen manier gestalte gaven aan het joodse emancipatiestreven. De beschrijvingen van dit veelzijdige intellectuele milieu zijn slechts enkele van de hoogtepunten in dit vaak ontroerende levensverhaal.

Met 'Kleine geschiedenissen' slaat Kossmann twee generaties over, en hanteert hij meteen ook een ander register. Het notenapparaat verdwijnt, de herinnering wordt de soevereine bron, het fragmentarische wordt noodgedwongen als ordeningsprincipe aanvaard. Dat Kossmann ondanks deze stijlbreuk het essay over zijn overgrootvader heeft hernomen als voorsmaakje bij zijn persoonlijke herinneringen, is veelbetekenend. Door dat procédé integreert hij zijn eigen leven (en dat van zijn grootvader en vader, aan wie korte losse stukken worden gewijd) in de intellectuele familietraditie waarvan Heinrich Kossmann de grondlegger was, en krijgen de autobiografische notities onrechtstreeks een meer tastbare eenheid. De combinatie van bescheidenheid en zelfverzekerdheid die als een leidmotief door Kossmanns leven — en dus door de 'Kleine geschiedenissen' — loopt, wordt op die manier sterker geprofileerd en laat zich meteen ook zinvoller duiden. Ze lijkt ingegeven door het besef een exponent te zijn van een geslacht van intellectuelen die weliswaar 'door anderen noch zichzelf als boven de goede middelmaat verheven prominenten worden beschouwd' (77), maar die steeds hardnekkig en zonder bombast hebben vastgehouden aan een tolerant, humanistisch *Bildungs-ideaal*. Dat ideaal heeft ook Kossmann zelf, ondanks zijn soms als postmodern bestempelde ironie.

nagestreefd in zijn onderwijs en onderzoek; dat ideaal apprecieerde hij ook boven alles in collega's en gesprekspartners, zoals blijkt uit zijn met liefde geschreven beschouwingen over onder meer John Bromley, Gustaaf Renier en P. J. van Winter.

Uiterekend deze bescheiden zelfverzekerdheid doet verscheidene van deze kleine geschiedenissen uitgroeien tot kleine meesterstukjes, waarin persoonlijke anekdotiek en bredere maatschappelijke of historiografische evoluties op een ongedwongen manier samenleven en elkaar wederzijds verrijken. Soms groeit uit deze symbiose een overtuigende correctie op een geldend historiebeeld. Zo geeft de auteur goede redenen om te betwijfelen of de Nederlandse geschiedschrijving van de jaren vijftig wel zo nationaal en verzuild was als ze vaak wordt genoemd. Nu en dan echter leidt Kossmanns neiging om als rechtstreekse getuige vraagtekens te plaatsen bij de 'theoretische schema's' van historici tot een zekere gemakzucht. Bij zijn poging om het concept verzuiling als zodanig te relativiseren brengt hij bijvoorbeeld te weinig zijn eigen situatie als lid van een (liberale, en dus 'zuilloze') intellectuele elite in rekening. Terwijl in recente studies over verzuiling toch wordt benadrukt dat segmentatie aan de basis gepaard ging met een hechte verwevenheid van de elites. Misschien is het vanuit eenzelfde, enigszins gemakzuchtige houding dat Kossmann de kritiek van onder meer Peter Gay op het traditionele karakter van zijn *Geschiedenis van de Lage Landen* afdoet met de nietszeggende formule dat zij onjuist is, maar wel tot nadenken stemt (203). Deze terughoudendheid om in discussie te treden over een cruciale aangelegenheid, is tekenend voor Kossmanns weinig naar theoretische orthodoxie strevende benadering van de historiografie. Het is een basishouding die de lezer soms met een onvoldaan gevoel achterlaat, maar die niettemin de grote charme van dit boekje helpt verklaren — de charme namelijk een groot historicus aan het woord te horen voor wie een verhaal steeds een betoog en een betoog steeds een verhaal is.

Marnix Beyen

A. D. Kylstra, *Het naoorlogse beeld van de oudgermanist Jan de Vries* (Groningen: A. D. Kylstra, 1999, 132 blz., f25,-, ISBN 90 9013291 0).

Gedreven door de wens om de naam van de oudgermanist en volkskundige Jan de Vries (1890-1964) van zijn 'foute' imago te ontdoen, heeft de emeritus hoogleraar oud-germanistiek en finoegriestiek A. D. Kylstra een interessant boekje samengesteld. Interessant is vooral hoe hij laat zien dat het vooroorlogse werk van De Vries een duidelijke continuïteit vertoont met het werk dat de Leidse hoogleraar tijdens en na de Duitse bezetting heeft gepubliceerd.

Deze continuïteit ziet Kylstra als bewijs voor de integriteit van De Vries en zijn werk, dat immers ruim voor de Duitse inval in brede kring werd gewaardeerd. Niet De Vries werd 'fout', maar zijn omgeving c.q. de Duitse bezetters die zijn publicaties goed konden gebruiken voor hun nationaal-socialistische cultuurpolitiek. Sindsdien zouden de man en zijn publicaties in een negatief licht zijn geplaatst. Ten onrechte, aldus Kylstra, omdat het werk onverminderd van de genialiteit van een groot geleerde zou getuigen. De auteur toont zich verontwaardigd over het feit dat eenzelfde soort benaderingen van het Germaanse verleden in de vooroorlogse context anders gelezen wordt dan wanneer het tijdens de bezetting bij een nazi-uitgeverij verscheen. Helaas leidt deze constatering er niet toe dat Kylstra zich realiseert dat wetenschap zich niet in het luchtledige afspeelt en dat teksten betekenis krijgen binnen de context waarin zij gepubliceerd en gelezen worden.

Ook leidt het er niet toe dat Kylstra zich afvraagt hoe bepaalde ideeën over volk en vaderland, zoals die tijdens het Interbellum tot ontwikkeling kwamen, aansluiting konden vinden bij de